

DE OUDHEIDKUNDIGE VONDSTEN BIJ DE RESTAURATIE VAN DE NED. HERV. KERK TE KOCKENGEN

Onder deze titel vermeldde mgr. Rientjes in het Jaarboekje van Niftarlake nadere bijzonderheden over de merkwaardige vondsten in de kerkbodem te Kockengen, waarop reeds in het Maandblad van januari 1956 de aandacht werd gevestigd.

Inzonderheid over de twee ijzeren kluisters of boeien, waarschijnlijk voor handen en benen, die bij de voortgezette restauratie van de Ned. Hervormde Kerk aan het licht zijn gekomen. De afmeting van de spil bedraagt resp. 23 en 27 cm, de openingen hebben een omvang van 6.4 en 31 cm.

De vraag is: hoe zijn deze hand- en voetboeien in de kerk gekomen?

Zij kunnen niet afkomstig zijn van een misdadiger die in vroeger tijd in de kerk werd begraven, want misdadigers kwamen allerminst in aanmerking voor begraving in de gewijde kerkbodem.

Een andere verklaring dat zij zouden stammen van een houten Christusbeeld, dat bij de voorstelling van de geseling of „ecce homo” met boeien was voorzien, zoals uit vroegere afbeeldingen blijkt, houdt evenmin steek. Ware zulk een beeld in de kerk van Kockengen aanwezig geweest, dan zou men met het beeld toch ook de boeien uit de kerk hebben verwijderd.

Aannemelijker is dat deze boeien als *ex-voto* in de kerk hebben dienst gedaan en bij de Hervorming daaruit werden verwijderd. Meermalen worden namelijk boeien als *ex-voto* in kerken genoemd, zoals Rudolf Kriss in zijn zo juist verschenen werk „Eisenopfer” (Max Hueber Verlag, München 1937) mededeelt. Dit zullen wel Leonardsboeien zijn geweest, de H. Leonard was de helper der gevangenen. In de kerken van Spanje, o.a. te Toledo, kwamen boeien en kettingen van bevrijde Christenslaven meermalen in de kerken als *ex-voto* voor.

In verband met deze kluisters had Schr. ook kunnen verwijzen naar J. Huizinga's *Cultuurgeschiedenis I*, blz. 107 (Verzamelde Werken III. Haarlem, 1949), waar deze spreekt over de geloften der latere middeleeuwen en het veelvuldig gebruik van kluisters als teken van een gelofte. Op 1 januari 1415 doet hertog Jean de Bourbon de gelofte om met zestien andere ridders en knapen gedurende twee jaar elke zondag aan het linkerbeen een boei als van een gevangene te dragen, en andere voorbeelden worden daar aangehaald met tot slot deze opmerking: ook de kluisters, die boetelingen op hun bedevaart droegen of die vrome asceten zich zelf aanlegden, zijn van de emprises der laat-middeleeuwsche ridders niet te scheiden.

Kockengen was een middeleeuws bedevaartsoord, dat nog in 1656 door een groot aantal pelgrims werd bezocht. Uit dankbaarheid voor hun genezing plachten zij in de kerk wassen armen en benen en houten krukken op te hangen. Op een vijftiende-eeuws geschilderd

kerkinterieur van de verering van St. Ursula, dat zich bij de Zwartzusters te Brugge bevindt, ziet men bij een aantal ex-voto's ook deze boeien afgebeeld.

Bovendien zijn in Kockengens kerk ook een paar fraaie stukjes beeldhouwwerk bewaard gebleven. Bekend was reeds de aanwezigheid van twee consoles met St. Johannes de evangelist en Maria Magdalena, die onder een dikke kalklaag verborgen zaten. Nu was het een verrassing nog een ander zandstenen relief te ontdekken, dat met de beeldzijde in de buitenmuur van de kerk was verborgen of weggemetseld. Het stelt een St. Anna-te-drieën voor: Anna en Maria met het Christuskind op haar schoot. Terzijde staat de apostel Andreas met boek en Andreaskruis naast de geknielde donateur, een kanunnik met wapenschild, waarop drie potten van 70 en 50 cm afmeting. Dit stuk stamt uit het einde der 15e eeuw, toen de verering van St. Anna „selfderde” overal in ons land was verbreid; het Centraal Museum te Utrecht bezit veertien van deze St. Annabeelden, waaronder een van hout dat in compositie sterk overeenkomt met deze steensculptuur. Het wapenschild behoorde misschien aan het geslacht Verwey of wel De Wyckerslooth.

Vijf fraaie afbeeldingen verlevendigen de tekst.

C. C. VAN DE GRAFT.

NAAR AANLEIDING VAN DEN BRAND VAN 1007

In zijn opmerkelijke artikel „Die Paderborner Pfarreinteilung von 1231”¹⁾ wijst dr. Alfred Cohausz er op, dat een aantal Duitse bischopssteden de volgende structuur vertonen: a) de bisschops- en domburcht („urbs”), b) het onmiddellijk voor de burchtmuren gelegen „suburbium”, ook wel „Fischerstadt” genoemd (bijv. in Corvey), c) de koopliedenwijk. De term „suburbium” laat zich hier het beste weergeven met „voorburcht”, minder goed met „voorstad”; de koopliedenwijk, welke verderaf gelegen is, is immers wel een „suburbium” in den zin van voorstad, maar niet in den zin van voorburcht. De koopliedenwijk met de markt kent zijn eigen recht („lex forensis”); zijn bewoners zijn de „cives”.

Ook Utrecht kende een dergelijke structuur: a) de Burcht („urbs”), b) de daarvoor gelegen Vismarkt c.a., c) de wijk Stathe, waarbij de „ecclesia civilis”, de Buurkerk, en het schepenhuis verreezen. De naam Stathe (Duits Gestade, Engels Strand) wijst op oever, aanlegplaats voor schepen. Dat de Vismarkt onmiddellijk voor den Burcht lag en niet tot het koopliedenkwartier behoorde, laat zich hieruit verklaren, dat geregelde aanvoer van vis een levensnoodzakelijkheid voor de heren geestelijken binnen den Burcht was.

¹⁾ Westfälische Zeitschrift, 105. Bd., 1955, blz. 16 vgl.; a, b en c tezamen zijn de „civitas” in ruimen zin; c alleen is de „civitas” in engen zin.